

VEM LYSSNAR TILL GRUNDFORSKNING?

På vilket sätt skiljer sig historiska beställningsverk från fackliga böcker? Historikern Henry Nygård reflekterar över hur beställarens syfte kan skilja sig från historikerns, och hur läsaren och yrkeshistorikern kan ha olika syn på vad som är relevant kunskap. Men Nygård vill avdramatisera skillnaden mellan den populärhistoriska texten och vetenskapliga texter och konstaterar att det grundläggande syftet med båda, att söka svar på hur det egentligen förhöll sig under en viss tidsperiod, är den samma.

Text: Henry Nygård

Det är knappast obekant att Finland allmänt sett är beställningshistorikernas förlovade land. Jämför man med Sverige är vårt land något av ett drömland för historiker. Kommunerna vill regelbundet ha sin historia uppdaterad och inlagen mellan två pärmar, organisationer ser historieskrivandet som en del av public relations och företag manifesterar gärna sina jubelår med en praktfull bok. Det årliga antalet publicerade beställningsverk är betydande.

Under de senaste tio-femton åren har jag deltagit i ett flertal projekt som resulterat i någon form av företagshistorik eller i en kommunhistorik. Slutprodukten har i det senare fallet ofta varit en "tegelsten" på 300-400 sidor som relaterat kommunens historia utifrån ett administrativt perspektiv. Stommen har skapats av de uppgifter en kommun har, d.v.s. man har gett utrymme för skolväsendet, kommunikationerna, kulturen och t.ex. den industriella verksamheten. Fokus har självfallet legat på de lokala skeendena. Historikerns kanske viktigaste uppgift har varit att placera in dessa händelser i en övergripande regional och nationell ram. Detta samma gäller även för företagshistorikerna.

Med utgångspunkt i det sagda kan man fråga sig hur detta populärt inriktade skrivande förhåller sig till produktionen av vetenskapliga texter för en initierad yrkeskår. Är det något speciellt med att skriva texter till andra läsare än kolleger i facket? Vad är syftet med detta populärt inriktade skrivande och vilka målgrupper riktar sig texterna till? Finns det särskilda problem förknippade med detta arbete?

Vi kan börja med att ställa frågan vad beställarens syfte varit vid kontakten till en historiker. Finns det andra än rent historiskt dokumenterande eller pedagogiska skäl? Samtidigt bör man fråga vad historieforskarens syfte varit när han åtagit sig en forskningsuppgift. Ingenting säger att

dessa båda parter syften eller målsättningar automatiskt är överensstämmande med varandra. Jag bör kanske här inflika att jag utgår från att varje skribent har en något högre ambitionsnivå än att bara garantera brödfödan för en tid framåt.

När jag skrev min första beställningshistorik i början av 1990-talet var beställarens entydiga målsättning att den text som skrevs skulle hålla för en vetenskaplig granskning. Självfallet var huvuduppgiften att dokumentera organisationens historia, men också att problematisera den, d.v.s. att utreda varför det blev som det blev. I det här fallet ansåg beställaren att endast en fackhistoriker klarar av den uppgiften. Mitt syfte när jag åtog mig uppgiften var nog mindre ädelt, nämligen att meritera mig vetenskapligt. Så är det ofta: beställarens och författarens syften kan vara olika. Om

Hur mycket av de vetenskapliga idealen är en författare beredd att ge avkall på för att tillfredsställa en beställare?

det sedan syns i slutresultatet är en annan fråga. I varje fall har inställningen en etisk aspekt: Hur mycket av de vetenskapliga idealen är en författare beredd att ge avkall på för att tillfredsställa en beställare?

Syftet med en historik finns ofta nedskrivet i ett protokoll eller ett skribentavtal, men vill man gå in på djupet med en syftesanalys måste man starta med begreppet *historiesyn*. Har beställaren och författaren samma historiesyn? Jag tror att professor **Jorma Kalela** tangerar något av denna kärna när han i ett sammanhang hävdar att det som skiljer en populärvetenskaplig ansats från en yrkeshistorikers ansats är hur de båda förhåller sig till frågan om vad

som är historiskt betydelsefullt. Är det kanske till och med så att begreppet historia har olika innehåll beroende på om man är en historiens allätare eller en man av facket?

Jag skrev för cirka ett år sedan historien om *Oriketo*, d.v.s. Åbo stads sopförbränningsverk. Arkivforskningen kompletterades med en mängd interjuver och via dessa tänkte jag mig få en god bild av vad som kunde vara historiskt relevant ur beställarens perspektiv. Mitt ramverk och utgångspunkt var den regionala avfallshanteringens historia, men så var det inte för de som intervjuades. För dem var det vardagshändelserna som gav betydelse åt historien. Där jag kanske tänkte på ett nationellt regelverk eller på miljörelvens betydelse var det den fyra meter långa boorm som en dag hittades i gripklon som var relevant. För en s.k. byaforskare kan det likaså vara historiskt relevant att veta att det på Norrgranns hemman 1932 fanns en kalv som husfolket kallade för "Råkaröv" i ett sammanhang där yrkeshistorikern funderar över hur husdjurshållningen utvecklats i förhållande till de nationella ekonomiska strukturerna.

Det är knappast så att vi kan påstå att det ena synsättet är bättre än det andra. Däremot kan det finnas problem med yrkesforskarens attityd till de önskemål som en målgrupp har. Men den frågan hinner jag inte gå in på här. Jag vill istället ställa frågan vad historia är och vad som kan anses vara historiskt betydelsefullt? Redan i grundskolan – kanske främst som den var förr – har vi fått en förförståelse av vad historia är: regenter, årtal och nationers historia. I vardagen kompletteras bilden av tidningar och andra media och manifesteras i till exempel festtal och jubileumsfestligheter. Farfars eller mormors berättelser om hur det var förr skall heller inte glömmas bort. Tittar vi bakåt på historieskrivningen och reflekterar över detta med vad som är historiskt betydelsefullt så är det lätt att se hur den nationella historiens brytpunkter (kriser, krig och t.ex. presidentbyten) tidigare framhävts på bekostnad av mikrohistorien och det som ligger närmare människan. Likaså är det mansperspektivet som dominerat. Sedan 1980-talet har det dock skett en långsam förändring; i dag

kan nästan vad som helst anses vara historiskt relevant, eller som professor Kalela framhållit kan ingenting längre uteslutas ur den ständigt pågående dialogen mellan en manifesterad historia och en upplevd. Samhällsrelevansen skapas i denna kommunikativa process.

Tänker vi på den skenbara konflikt som finns mellan vetenskapligt inriktad text och populariserad text tror jag det är viktigt att framhålla det som historieforskningens grand old man, **Leopold von Ranke**, underströk redan på 1800-talet: Historieforskarnas uppgift är att förklara hur något förhöll sig, till skillnad från vad och hur man hävdar att det förhöll sig. Här finns alltså egentligen ingen konflikt mellan olika genren, d.v.s. den vetenskapligt inriktade texten och den populariserande. Båda söker svar på hur det egentligen förhöll sig.

I och med detta kommer vi in på frågan om målgrupp. Som jag redan nämnde är det ganska vanligt att vid uppstarten av ett projekt reflektera över frågan vem texten skall rikta sig till. När det gäller kommunhistorikerna brukar man ofta nämna kommunens historieintresserade befolkning. Fackböckerna riktar sig däremot oftast till nätverk som står beställaren nära, som t.ex. beslutsfattare och samarbetsorganisationer. På detta sätt kan åtminstone en del av publikationerna anses som instrument för påverkan, snarare än som egentliga historieverk.

Allmänt hållna definitioner av målgrupper ger naturligtvis författaren stora friheter men samtidigt också möjligheten att misslyckas. Låt mig ge ett par exempel. Vi hade för ett antal år sedan efter ett avslutat historikprojekt ordnat ett försäljningsstillfälle där man också kunde få författarnas signering. Uppslutningen var god och boklagret minskade. En äldre dam hämtade sitt exemplar och försvann ut i höstmörkret. Efter en stund återvände hon röd i ansiktet, slängde boken på försäljningsdisken och krävde

Har beställaren och författaren samma historiesyn?

En vetenskaplig text kan vara lika läsbar som en så kallad populärhistorisk framställning – och lika oläslig.

pengarna tillbaka. Någonstans mitt i boken hade hon hittat en bild från 1940-talet där hennes föredetta fästman och ungdomskärlek var avbildad, dock med fel namn. Finns det ett sådant fel i en bok måste väl även resten av innehållet vara skröp? Förväntningen var naturligtvis att den vardag som relaterades i boken skulle överensstämma med läsarens uppfattning.

Här måste inflikas att målgruppsdiskussionen innesluter ett väsentligt problem: identifieringen av en målgrupp innesluter ju redan en föruppfattning om dessa målgrupper, deras historieuppfattning och läskunnighet. Har man ett par gånger försökt identifiera en målgrupp och specificera dess karaktär har man nog snabbt kommit till insikt om att gränserna mellan olika grupper i verkligheten baserar sig på ganska lösa boliner.

I och med detta har vi dock inneslutit även läsaren i syftesdiskussionen: Vilket är läsarens syfte när han inhandlar ett historieverk? Trepartsdiskussionen är annorlunda än kommunikationen mellan beställaren och skribenten. Det andra exemplet jag lyfter fram får illustrera detta. I det åsyftade projektet skrev en av författarna en artikel om kommunens musikliv. Texten skulle illustreras med en bild av en given dansorkester. Nu var det bara så att det fanns två bilder av samma orkester med olika kvalitet. Vi valde den som hade bättre kvalitet. Bilderna var från olika tider, vilket samtidigt innebar att orkesterns sammansättning på de två bilderna inte var identiska. Det olyckliga var att en person som satt i beställarkommunens fullmäktige spelade med i den aktuella orkester under den tid som det kasserade fotot togs. På hans plats i orkestern satt en man från grannkommunen, som nu alltså kom med i den tryckta boken. Det här blev till och med en fråga för beställarkommunens fullmäktige. Var det riktigt att en man från grannkommunen representerade beställarkommunens musikliv?

Vi behöver knappast svara på den sista frågan, utan bara konstatera med Kalela att det är omöjligt att skriva en text som passar för alla. Däremot innebär kravet att ge forskningsobjekten rättvisa att den beskrivning av verkligheten som forskaren ger överensstämmer med den uppfattning forskningsobjektet har. Det låter kanske enkelt, men leder in på den i inledningen ställda tredje frågan om speciella problem med det icke vetenskapligt inriktade skrivandet.

Jag begränsar mig här till ett enda problem, eller det som jag vill kalla för *överpopularisering*, d.v.s. att man ute-

sluter en mängd basfakta för att – som man kanske tror – göra texten mer läsbar. Det har irriterat mig otroligt när jag beställt hem festskrifter och jubileumsböcker för att få fram fakta om vissa episoder eller företeelser, och sedan märkt att allt sådant stoff har skalats bort. Vem har man då tänkt sig skall läsa böckerna? Självfallet kan även det andra diket vara lika djupt, d.v.s. att författaren överdrivit den vetenskapliga kontexten för att visa sin kunskap, men jag förbi-går denna fråga.

Ibland får man det intrycket att de som vill ha ett praktverk att ge sina kunder utgår från att ingen orkar läsa det som skrivs. Bokens främsta uppgift är då att ersätta en Tapio Virkkala-vas eller en Marimekkoprodukt. Tack och lov börjar detta vara ett förbigånget stadium. Jag tror inte heller att någon yrkeshistoriker skulle ställa upp på ett projekt med en sådan utgångspunkt. Det som är glädjande från en yrkeshistorikers synpunkt är att många i dag understryker just betydelsen av analys. Man vill veta varför det gått som det gått: forskandet och skrivandet skall för båda parter vara en läroprocess.

Rubriken på denna text är "Vem läser grundforskning?" Rubriken syftar dels till den ovan relaterade diskussionen, men också till det viktiga påståendet att man aldrig skall underskatta läsaren. En vetenskaplig text kan vara lika läsbar som en så kallad populärhistorisk framställning – och lika oläslig. En god framställning läser vem som helst med nöje, även om texten innehåller mer svårförståeliga avsnitt. Om det inte går att göra texten läsbar med grundfakta inbakade är det knappast boktryckarens fel.

Henry Nygård är docent i nordisk historia vid Åbo Akademi och har skrivit ett tiotal böcker, varav ett flera är beställningshistoriker.

